

O'ZBEK TILI, ADABIYOTI
VA FOLKLORI INSTITUTI

ЎЗБЕК ТИЛИ, АДАБИЁТИ
ВА ФОЛКЛОРИ ИНСТИТУТИ

ЎЗБЕК ТИЛИ ВА АДАБИЁТИ

*Журналга 1958 йил январда
Ойбек асос солган*

Бир йилда олти марта чиқади

4
2020

*Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси
Ўзбек тили, адабиёти
ва фольклори институти*

Тошкент - 2020

Бош муҳаррир:
Низомиддин МАҲМУДОВ

Таҳрир ҳайъати:
Абдусалом АБДУҚОДИРОВ
Раҳматулла БАРАКАЕВ
Маматқул ЖЎРАЕВ (бош муҳаррир
ўринбосари)
Наим КАРИМОВ
Баходир КАРИМОВ
Дурдона ЛУТФУЛЛАЕВА
Абдуваҳоб МАДВАЛИЕВ (бош
муҳаррир ўринбосари)
Тўра МИРЗАЕВ
Бахтиёр НАЗАРОВ (бош муҳаррир
ўрибосари)
Ёрқинжон ОДИЛОВ
Эргаш ОЧИЛОВ (масъул котиб)
Шомирза ТУРДИМОВ
Боқижон ТЎХЛИЕВ
Алмаз УЛВИЙ
Дурдона ХУДОЙБЕРГАНОВА
Жаббор ЭШОНҚУЛОВ
Бердак ЮСУФ
Қурдош ҚАҲРАМОҲОВ
Улуғбек ҲАМДАМОВ
Иброҳим ҲАҚҚУЛОВ

Манзилмиз:
100060, Тошкент, Шахрисабз тор кўчаси, 5-уй.
Телефон: 71 233-71-44
E-mail: jurnal_uzlit@mail.ru

На узбекском языке

Узбекский язык и литература
№ 4, 2020

Мухаррир *Э.Очилов*
Компьютерда саҳифаловчи *Б. Зайнутдинов*

Журнал Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлиги томонидан
22.12.2006 йилда рўйхатга олинган.
Гувоҳнома №0053

хам намуна қилиб кўрсатиш мумкин. Мухими шуки, А.Мец «Мусульманский Ренессанс»⁸¹ китобида шаҳарсозлик маданияти яхши ёритилган Носир Хисравнинг мазкур китобидан ҳам унумли фойдалангани кузатилади. Ҳатто, у бу асар номини китобнинг илмий иқтибосида қайта-қайта кўрсатган.

Хулоса шуки, «Бобурнома»да баён қилинган яна бир муҳим, яъни бугунги илм, фан учун зарур масалани алоҳида мамнуният билан таъкидлаш жоизки, Бобур мемуарида нафақат темурийлар Уйғониш даври ҳукмдорлари, мутафаккирларининг жонли образи, тарихий сиймосини ҳамда бу даврда қилинган ақл ва қўл ихтироларини, маданий кўтаринкиликни тасвирлаган, балки илк Уйғониш даврининг Имом Бухорий, Имом Бурҳониддин Марғинович, Шайх Саъдий, Тусий каби буюк сиймоларининг номи, яратган асарларининг хусусиятлари, шоҳбайтлари ва айрим фаолиятларига доир чизгиларни ҳам ёзиб қолдиргани ҳам таҳсинга лойик.

РЕЗЮМЕ. Макола Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг “Бобурнома” мемуаридаги Темурийлар Уйғониш даврига оид маълумотлар таҳлиliga бағишланган.

РЕЗЮМЕ. Статья посвящена анализу данных о темуридском ренессансе в мемуаре Захириддина Мухаммада Бабура “Бабур-наме”.

RESUME. The article is devoted to the analysis of data on the Timurid Renaissance in the memoir "Boburnoma" by Zahiriddin Muhammad Babur.

Таянч сўз ва иборалар: Ренессанс, анъна, атама, Темурийлар Уйғониш даври, тасниф, тадқиқ.

Ключевые слова и выражения: Ренессанс, традиция, термин, темуридский ренессанс, классификация, исследование.

Key words and word expressions: Renaissance, tradition, term, Timurid Renaissance, classification, research.

Олим ҚАЙУМОВ

ЎЗБЕК МАРОСИМ ФОЛЬКЛОРИДА ШОМОН ИНИЦИАЦИЯСИ УДУМИ ТАҲЛИЛИГА ДОИР

Шомон маросимлари ўзининг мазмун моҳияти билан бадий тафаккурнинг бетакрор инъикоси сифатида муҳим аҳамият касб этади. Туркий кавмларнинг шомонийлик этикоди рус олимлари томонидан ўрганилган. Жумладан, П.Г.Богатиров ўз тадқиқотида Сибир шомонлари маросим жараёнини “бир кишилиқ театр” деб атаган⁸² бўлса, Сибир шомонлари маросими фольклорининг таниқли тадқиқотчиси С.Е.Новик “Шомон маросими коинотнинг драматик таърифи сифатида”⁸³ номли мақоласида тадқиқотчи маросимга семиотик ёдашиб, маросимни этнография

⁸¹ М е ц А. Мусульманский Ренессанс. – М.: Наука, 1966.

⁸² Б о г а т ы р е в П.Г. Вопросы теории народного искусства. – М., 1971. С. 393.

ва этикодни боғловчи матн деган хулосага келади. Ҳақиқатан ҳам шомон маросимларида сўз санъати билан бир қаторда ракс, ҳаракат, ишора, мусиқа, расм ва ҳайкалчалар, маросим таомлари, шомон маросими учун зарур предметлардан фойдалананилади. Элшунослар томонидан шомон маросимлари жараёни ва деталлари атрофлича ўрганилган. Илоҳлар билан рухий боғланишга қаратилган бундай маросимларнинг таъсирида халқ драмаси шаклланган бўлиши мумкин. Шомон маросимлари драматик асарни майдонга келишига асос бўлган деган фикрни Е.С.Новик олға суради⁸⁴. Олиманинг фикрига таянган ҳолда масалага ёндашадиган бўлсак, ўзга олам вакиллариинг ғайритабиий кўмаги улар томонидан танланган кишиларгагина тегади. Демак, санъат соҳасидаги иқтидорли ноёб истеъдод эгалари ғайб олами вакиллари томонидан танланган ва уларнинг мададидан фойланиши борасидаги халқ қарашлари, сўз санъати, мусиқа санъати, ракс ва бошқа санъатнинг кўпгина турлари аждодларимизнинг шомоний қарашлари, руҳлар ва ғайб олами вакиллари тўғрисидаги этикодий қарашлари натижасида майдонга келган. Мусиқа санъати билан шуғулланадиган аксарият санъат усталари билан яқиндан танишсангиз, уларнинг “орқаси бор”лигини сезиш қийин эмас. Бурят мифологиясида айтилишича, кўшиқ руҳи *дуун* кўкдан ерга тушиб одамларни кўшиқ куйлашга мажбурлайди. Одамлар кўшиқни шу қадар берилиб куйлар эканки, оқибатда шомоннинг транс ҳолатига тушаркан⁸⁵. Ҳомий руҳларнинг мадади билан улар бошқалар ижро қилолмайдиган авж нуқтада ашула ижро этадилар ёки бошқалар эплэй олмайдиган тезлик ва чаққонликда ракс ҳаракатларини бажарадилар. Умуман, ижодиёт, хаёлот, бетакрор тасвирлар яратиш муайян санъат турига киради. Унинг ибтидоси шомонийлик этикоди билан боғлиқлигини инобатга олсак, шомон фольклорини ўрганиш маънавиятимиз моҳияти ва тафаккуримиз тараккиёти учун нечоғли муҳим аҳамият касб этишини англаймиз.

Ўзбек халқида ҳар бир касб-ҳунарнинг пири бор деган қараш мавжуд. Масалан, Ҳазрати Довуд алайҳиссалом темирчиларнинг пири, Ҳазрати Нух алайҳиссалом дурадгорларнинг пири, Ҳазрати Ёсуф асаларичиларнинг пири саналади. Демак, касбни эгаллашда пирига атаб қурбонлик бериш, пирини ёд этиш анъанаси шомонийликка хосдир. Қозокларда Коркут ота хофизлар ва шомонлар пири саналиши В.Н.Басилов томонидан қайд этилган эди⁸⁶. Шомон ўз пирлари руҳидан мадад олади. Пирлар руҳи воситасида ўз фаолиятини амалга оширади.

2006 йилда Жангил бахши Ахмедова хонадонидида “Момо оши” маросимини кузатганимизда иштирокчилар маросим бошида хонанинг

⁸⁴ Н о в и к Е.С. Камлания шамана как драматизированное описание вселенной \ \ Сборник статей по вторичным моделирующим системам. – Тарту, 1973. С. 20–25.

⁸⁵ Б о л х о с е в С.Б. Дух песня \ \ Материалы IV конгресс этнографов и антропологов России. – СПб., 2005. С. 196.

⁸⁶ Б а с и л о в В.Н. Култ святых в исламе. – М.: Мысл, 1970. С. 41.

юқорисига қараб “Ассалому алайкум, хуш келибсиз” деб тақрорлашди. Кейин шомон доирасини чалиб, ҳасбу холини баён қилди. Қутилмаганда доиранинг ритми тезлашди ва йиғилган аёллар бирдан ўринларидан туриб, жазавага туша бошладилар. Кимлардир йиғлади, кимлардир ўзи сезмаган ҳолда ғалати қилиқлар қилиб рақсга тушди. Мазкур маросим жараёнида иштирокчилар руҳан шомонга итоат қилишлари, ўзларини билмасдан турли ҳаракатларни бажаришлари ғайб олами вакилларининг таъсири деб баҳоланмши мақсадга мувофиқдир.

Шомон ҳар бир маросим жараёнида руҳлар оламига саёҳат қилади. Улар билан мулоқотга киришади. Улардан қайсидир мушкул юмушни бажаришда мадад сўрайди ва фойдаланади. Бизнингча, қадимги одамларнинг шомоний қарашлари таъсирида халқ оғзаки бадий ижодиётида сеҳрли эртаклар сюжетида мифологик образларнинг ўринлашуви ва қаҳрамоннинг сафарга чиқиш, оғир дардга чалинган маликага соғлом бўлиши учун илоҳий кудратга эга сеҳрли предметни олиб келиш мотивлари шаклланган. Сеҳрли эртакларнинг тарихий ўзагини ўрганган олим В.Я.Пропп ҳам мифологик тасаввурлар сеҳрли эртаклар тадрижий тақомилида муҳим ўрин тутишини қайд этган эди⁸⁷.

Маълумки, маросим ўзининг вербал жиҳати билан фольклоршуносликнинг ўрганилиш объекти саналади. Маросим жараёнида ижро этиладиган айтимлар ҳаракатлар, предметлар ва мусика уйғунлигида маросимнинг мазмунини ифодаловчи рамзий ҳодиса бўлса, маросим айтимлари ижро ўрни, ижро услуби ва бадий хоссаларига кўра оғзаки бадий ижодиётнинг муайян жанрига мансуб. Маросим вербал ва новербал компонентлардан ташкил топади. Ҳар қандай маросимда сўз иштирок этади. Шомон маросимлари руҳларни чорлаш, руҳлар воситасида беморни даволаш, йўқолган предмет, бирор кишининг келажак тақдири ҳақидаги маълумотларни башорат қилиш, муайян объектни ёвуз руҳлардан тозалаш кабиларни ўз олдига мақсад қилиб кўяди.

“Момо оши” маросими шомонликни қабул қилиш – шомоннинг қўл олиши ёки “қўлини янгилаш” муносабати билан ўтказилади. Баъзи жойларда “Сурпа янгилаш” ҳам деб юритилади. Касбни эгаллашда номзоднинг пирига атаб қурбонлик бериши, пирини ёд этиш анъанаси шомонийликка хос анъаналардандир. Шомон маросимларида қурбонлик бериш анъанаси етакчилик қилади. Шомонларнинг амалиётидаги асосий урғу ҳомий руҳларни рози қилиш саналади. Ҳомий руҳлар қурбонлик сабаблигина миннатдор бўладилар деган тушунча етакчилик қилади. Шунинг учун шомон касалларни даволашда аввал беморни боқади. Боқимда шомон томонидан руҳлар учун турли сакрал аҳамият касб этувчи таомларнинг тайёрланади (масалан, ширгуруч, ҳолвайтар, ис-бўғирсоқ кабилар). Ўзбек шомонлари амалиётида дастурхонга қурбонлик қилинган жониворнинг қонидан косага қўйилиши ҳам кузатилади. Бизнинг дала ёзувларимизда хатирчилик Жангил бахши

⁸⁷ П р о п п В.Я. Исторические корни волшебной сказки. –Л., 1946. С.14.

Аҳмедованинг “Момо оши” маросимида дастурхонга ноз-неъматлар каторида қурбонлик қилинган қўйнинг қони ҳам тортилганлигини гувоҳи бўлгандик⁸⁸. Худди шундай ҳолатни 2019 йил август ойида Карманада Дилбар бахши томонидан ўтказилган “Боқим” маросимида ҳам кузатдик. Шу ўринда, Самарқанд вилояти, Нуробод тумани, Севрни қишлоғида истиқомат қилувчи 70 ёшли Ойдин момодан 2006 йилда биз томонимиздан ёзиб олинган “Сурпа янгилаш” маросимни таҳлилиги эътиборни қаратсак.

Сурпа янгилаш – бахшининг қўлини янгилаши муносабати билан ўтказиладиган маросим. Эътиқодга биноан, маросимга атаб сўйилган молнинг қони ерга тўкилмаслиги лозим. Сўйилган молнинг ўнг томони пиширилади. Таомига аччиқ маҳсулотлар (пиёз, қалампир, саримсоқ) солинмайди. Қўл олувчи кишига сўйилган молнинг калласи, жағи, тили, ўнг оёғи берилади.

Момоларни чакиришда қуйидаги айтим айтилади:

*Кулдан бўлсанг, сувдан бўлсанг,
Сулаймондан кириб чиқ.
Арвоҳ бўлсанг гўрга бор,
Симён бўлсанг сувга бор
Момо бўлсанг бизга кел, –*

деб чироқ ёкилади (Ёкиладиган чироқлар икки хил бўлади. “Пой чироқ” момоларнинг чироғи, “эшма чироқ” эса, турли жойларга ёкиладиган чироқдир. Масалан, кулга, қон тўкилган жойга ва ҳақозо). Пой чироқ ёкилиб сурпа устига қўйилади. Бахши қушночларни сурпа атрофига давра қуриб, ўтиришларини буюради. Қушночлар сурпа атрофида ўтиришгач, йиғилганларнинг барчаси эшик тепасига қараб салом беришди. Аниқланишича, бахшининг чорловни бошлаши билан момолар – рухлар кириб келишар эканлар. Парилар ва рухларнинг ташрифини фақат даврадаги аёлларгина кўра оларкан. Даврада момоларнинг сурпа атрофида йиғилишган пайт парилар доира ўйнатишар эканлар. Шунда баъзи қушночлар кўтаролмай йиқилиб қоларкан. Қушночларнинг маълумот беришича, момолар ва парилар даҳл қилган кишиларгина қушноч ёки бахшилиқни қўл олар экан. Қўл олишда бемор қонланади. Бахши:

*Изхўрларга из қўйди,
Мойхўрларга мой берсин.
Манзилингни айтайин,
Борар жойинг айтайин.
Маконингни айтайин,
Қонсираган қассобга бор,
Бозордаги баққолга бор, –*

деб қўл олувчининг баданига қон суртади. Беморни қонлаш жараёнида бахши ёвуз рухларни ҳайдашда давом этади:

⁸⁸ Муаллифнинг фольклор экспедицияси материаллари. Навоий вилояти, Хатирчи тумани. Ахборотчи: Жангил бахши Аҳмедовдан 2006 йил 14 майда ёзиб олинган.

*Чангиб қолган чўлга бор,
Қуриб қолган қўлга бор.
Етти ойлик ойга бор,
Олти ойлик жойга бор.*

Шундан сўнг момолар сурпани айлана бошлайдилар. Сурпа айланишда дастлаб етти, иккинчи мартасида беш, учинчи даврасида уч марта айланади. Бахши қўлида доираси билан момоларга қараб қуйидаги айтимни ижро этади:

*Сариқиз момо сардорим,
Эшигинга қул бўлдим.
Тузлигинга туз момо,
Ботим-ботим жойларга,
Ботмонлатиб олдим мен.
Мойиб бўлган жойларга,
Қонлар бериб олдим мен.
Зулм берманг ўзимга,
Каср қилманг кўзимга.
Ё, Сариқиз момо сардорим,
Ўзинг мадад бергин.
Мен сизиндим Сариқиз момомга
Оллоҳ ёрдам берсин бандамга, –*

деб маросимни тугатади.

Бахши фотиҳасидан кейин маросим яқунланади. Сўйилган мол гўштининг суяги мевали дарахтга ёки қул тепага, ўнг томони мевали дарахтга, чап томони қулга қўйилади⁸⁹.

Шомонлар тасаввурича, маросим бошланаётган вақтдаёқ уларни турли рухлар қуршаб олган бўлади. Шунинг учун шомон:

*Қулдан бўлсанг, сувдан бўлсанг,
Сулаймондан кириб чиқ.
Арвоҳ бўлсанг гўрга бор,
Симён бўлсанг сувга бор
Момо бўлсанг бизга кел, –*

дейди.

Мазкур матнда рухларни чорлаш асносида Арвоҳ, Симён сингари ёвузлик касб этувчи рухлар ҳайдалади. Бахши ўзига ҳомийлик қилувчи момоларнигина чорлайди. Ёвуз рухларни ҳайдаш жараёнида шомон уларга йўл кўрсатади:

*Чангиб қолган чўлга бор,
Қуриб қолган қўлга бор.
Етти ойлик ойга бор,
Олти ойлик жойга бор.*

⁸⁹ Муаллифнинг фольклор экспедицияси материаллари. Самарқанд вилояти, Нуробод тумани, Севрни қишлоғи. Ахборотчи: Ойдин момо 70 ёшли, ўрта маълумотли. 2006 йил 4 ноябрда ёзиб олинган.

Шомоний тасаввурларга кўра ёвуз рухлар ташландик жойларда (қуриётган кўл, кимсасиз чўл, тўқайзор сингари) истиқомат қиладилар. Шунингдек, шомоннинг ёвуз рухларни етти ойлик ойга, олти ойлик жойга замин оламидан олисдаги мифологик маконга йўллаши кузатилади.

Хуллас, ўзбек шомон маросимлари фольклоридаги инициация жараёнининг ўзига хос талкини ҳисобланган “Сурпа янгилаш” удумининг ўзига хосликлари қуйидагиларда кўринади: 1. “Сурпа янгилаш” маросими шомон томонидан шомон касаллигига чалинган беморни даволаш ва шомонликни зиммасига юклаш мақсадида амалга ошириладиган магик маросим. 2. Маросимда фақат шомонийлик эътиқодидаги аёллар иштирок этишади. 3. “Сурпа янгилаш” маросимини ўтказиш учун албатта қурбонлик қилиш талаб этилади ва қурбонлик қилинган жонивор қони билан кўл олувчи – бемор қонланади. 4. “Сурпа янгилаш” маросимини ўтказувчи ва шомон айтимлари ижрочиси тажрибали шомон ҳисобланади. 5. “Сурпа янгилаш” маросими ўтказиладиган жой сурпа атрофидир. 6. “Сурпа янгилаш” маросимида магик моҳиятга эга деб тасаввур қилинадиган чироқ, сурпа, қурбонлик қилинган жонивор гўштидан аччиқ маҳсулотларни қўшмасдан таом тайёрланади.

Маросимнинг структураси қуйидаги компонентлардан ташкил топган: 1. Рухларни рози қилиш учун қурбонлик қилиш. 2. Шомонга мурожаат қилган беморни қонлаш ва рухлар билан юзлашишга тайёрлаш жараёни. 3. Мифологик ҳомийларни чорлаш. 4. Шомон касаллигига чалинган бемор танасидан ёвуз рухларни ҳайдаш. 5. Янги шомонга кўл бериш. Санаб ўтилган маросим компонентлари бир бутунликда шомон инициацияси удумини ташкил этади. Маросим жараёнида эса махсус тайёргарликдан ўтган, шомон томонидан шомон йўқловлари, шомон чорловлари, шомон термалари, кўч-кўч каби шомон фольклори жанрлари ижро этилади.

РЕЗЮМЕ. Мақолада ўзбек шомонларининг кўл олиш маросими этнофольклористик таҳлил қилинган. “Момооши”, “Сурпа янгилаш” каби маросимлар жараёнида ижро қилинадиган шомон фольклори жанрлари хусусида мулоҳазалар юритилган.

РЕЗЮМЕ. В статье в этнофольклорном аспекте изучен вопрос передачи шаманского дара узбекскими шаманами. Приведены суждения автора о жанровых особенностях шаманского фольклора, исполняемого во время обрядов “Момооши”, “Сурпа янгилаш”.

RESUME. The article provides an ethno-folkloristic analysis of the ceremony of shaking hands with Uzbek shamans. Genres of shamanic folklore performed during ceremonies such as "Momooshi", "Surpa yangilash" were discussed.

Таянч сўз ва иборалар: маросим, шомон, экстаз, сурпа, ҳомий рухлар.

Ключевые слова и выражения: обряд, шаман, экстаз, подстилка, духи-покровители.

Key words and word expressions: rite, shaman, ectaz, Surpa, patron of the shaman

МУНДАРИЖА

Тилшунослик

Н.Маҳмудов. Тил: илм, таълим ва тарғиб.....	2
Ё.Одилов. Тил ва жамият таъсирлашуви.....	9
А.Мамажонов. Бинар қўшма гаплар ва уларнинг функционал-семантик хусусиятлари.....	16
Р.Давлатова. Ўзбек тилида ижтимоий ҳолат дейкиси ва унинг олмошлар орқали ифодаланиши.....	20

Адабиётшунослик

Д.Қуроноф. Чўлпон шеърятнда тиниш белгилари	25
Н.Жабборов. Алишер Навоий асарларида футувват ғоясининг бадий талқини...	32
А.Улуғов. Мақолларнинг бадий-эстетик вазифасига доир.....	39
Э. Очиллов. Муқимий ижодида Навоий анъаналари.....	45
Б.Ражабова. Теурийлар Ренессанси атамаси ҳақида.....	49
О.Қаюмов. Ўзбек маросим фольклорнда шомон инициацияси удуми таҳлилига доир.....	54

Илмий ахборот

Г.Эрназарова. Ойбек шеърятига хос медитатив хусусиятлар.....	60
Қ.Йўлчиев. Лирик шеърда бадий макон муаммоси.....	63
Д.Холдорлов. Бадий услубнинг назарий асослари	67
С.Матякупов. Шеърятда диалог ва унинг талқинига доир.....	71
Н.Чўлиева. Бадий асарда сюжет ва хронотоп.....	75
Л.Ўсарова. Абдулла Орипов шеърятнда она образи.....	81
З.Амонова. Навоий ижодида Насимий оҳанглари.....	85
Н.Қодирова. Баҳс-мунозара жанрида муаллиф услуби.....	88
Ғ.Бобожонов. “Ҳайрат ул-аброр”да “балоғат илми” истилоҳлари.....	92
О.Абобакирова. Анвар Обиджон ҳикояларида миллий руҳият тасвири.....	95
Р.Саидова. Бадий матнда бинар оппозиция.....	99
Д.Жумаева. “Юсуф ва Зулайхо” дostonларининг асосий образлари.....	102
Ш.Раҳмонова. Замонавий шеърятда ғазалнавислик анъаналари.....	105
М.Ҳожиева. Татаббуда анъана ва издошлик.....	109
Д.Зарипова. “Қутадғу билиг”да ҳукмдорларга оид қарашлар талқини.....	111
У.Ибрагимова. Ҳофиз Хоразмий ижодида ташбеҳ санъати.....	114
З.Исақов. Юклама ва аффикслар муносабати.....	115
З.Ўрунова. Дефектологик терминлар ривожига доир.....	118
А.Ботирова. Оламнинг лисоний тасвири ва сўзларнинг функционал ихтисослашуви.....	122
Д.Юлдашев. “Қисаси Рабғузий”да антропоцентриқ талқин илдиэлари.....	126
А.Уралов. Тарихий жараёнлар билан боғлиқ кенгайган шакллар ҳақида.....	129
Ш.Шамсиева. Эвфемизмларнинг лингвистик табиати.....	132
Ҳ.Аҳмедова. “Маҳбуб ул-қулуб”да Навоийнинг нутқ маданиятига оид қарашлари.....	136

Фанимиз заҳматқашлари

Т.Рўзиебов. Олим умрининг зийнатлари.....	144
Б.Файзуллаев, М.Суёнов. Ваҳоб Раҳмонов.....	145
Ҳ.Ҳомидий. Номдор мунаққид.....	151